

ԲԱԶՄԱՎԷՊ

ՀԱՆԴԻՍ ՌԱՐԱՆ

ՀԱՆԴԻՍ ԲՆԱՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՅԱՏԱԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՎԿԻԱՆՈՒ

Երկրիս երեսն աշխարհագրութեամբ և երկնից երեսն աստեղաբաշխութեամբ քննելով՝ հարկ էր կամ կը վայլէր մարդկան որ իրենց բնակութեան դրացի և իրենց մեծագոյն ճամբուն՝ ծովու՝ յատակն ալ ճանչնան և տեղագրեն. այս ծանօթութենէն որքան օգուտ պիտի քաղուի՝ դեռ յայտնի չէ. մինչև հիմա կրնայ ըստիլ թէ պարզ հետաքրքրութեամբ էին եղած քննութիւնք. և ծովուն զարմացուցիչ ու սոսկացուցիչ երեսներէն զրդեալ՝ ուզեր էին անոր խորերուն ալ հասնիլ հեռուէն. լարերով և դունտերով չափել ջրոց կուտակը, դաշիլ զանոնք կրող յատակին, և անկէ՝ ինչուան մակերևութին միջոցն ուղիղ գծով հաշուել. Այսպիսի խորաշափութիւն ընելով տեղ տեղ՝ շատ անհաւասարութիւն գտան, և իմացան որ ովկիանու յատակն ալ երկրիս երեսին նման իր բարձրն ու ցածն ունի, ձորերն և լեռները, բարձրաւանդակներն ու տափարակները, Նոթ Բարիզ և Ղոնտոա հեռագրութեամբ խօսակցելու համար՝ Գալէի և Տուվրի միջոց Մանչ անդուցին խորը երկաթահիւսքներ ձգեցին, հարկ և փափագեղաւ անոր

ՊՐԱԿ Բ.

յատակն ալ չափելիւ. ասկէ արժենցաւ հետաքննութիւն այն նեղուցը ձևացնող Ատլանդեան ովկիանու զանազան կողմերն ալ չափել. Անգղիացիք և Ամերիկացիք՝ որ այն ովկիանու երկու եզերքը կը բնակին, շատ տեղ այսպիսի փորձեր ըրին, երբ հին և նոր աշխարհները հեռագրական թելերով կապելու ձեռք զարկին և յաջողեցան:

Շատ փորձերով ցուցին որ դեռ այն կողմերը 5000 մեդրէն շատ աւելի խորութիւն չկայ. Իռլանտիոյ և Նոր-Երկրի միջոցի ծովայատակն՝ ալ ձևեալ, այսինքն բարձր ու ցած դաշտ մ'է, 2000էն մինչև ի 4900 մեդր խորութեամբ. խորագոյն տեղն է իբրև ընդ 42⁰ երկայնութեամբ Արիւնի՛ի 5048 մեդր. բովանդակ հիւսիսային լայնութեան 50⁰ և հար. լայնութեան 35⁰ միջոց՝ 3300 մեդրէն աւելի խոր յատակ դեռ գտուած չէ. այլ Նոր-Երկրէն անդին կարծուի որ շատ աւելի ըլլայ. Ատլանդականին յատակն իր ընդարձակութեանը նայելով՝ կրնայ հարթ կամ միաձև ըստիլ, կամ թէ չափազանց խորութիւն և բարձրութիւն չունի. և քիչ տեղ էր բարձրանայ ջրին երեսէն վեր, ինչպէս ի կղզիս Ատրեան, Գանարեան և Մատերա, և ալ աւելի յիսլանտա. վասն զի կղզիք ալ ովկիական լեռանց գլուխք կամ բարձրաւանդակք են. Ամերիկոյ Միացեալ-Նահանգաց, Նոր-Երկրի և Անտիլեանց միջոց կան խորագոյն տեղիք մինչև

7 կամ 8000 մեդր. և այն միջոցներէն կը բարձրանան Պերմուտեան կղզիք: 52 և 33 լայնութեան աստիճանաց միջոց ոմանք ինչուան 10000 մեդր և աւելի խորութիւն կարծեցին գտնել, սակայն ուրիշներ ալ փորձելով հազիւ անոնց կէտին չափ գտան. բսել է որ առջիններուն չափը կամ լարը վերապէս էր ծովային լրահոսանաց բռնութեամբ: Վասն զի այս կողմերս զանազան հոսանք կան ծովային ջրոց, զոր միով առնուամբ Դոցհնդկոյ կոչեն բնախօսք (Golf-Stream, Կոլֆ-Սթրիմ)՝ և տղմային սիկ մը կը քէէ կը տանի, ուսկից զանազան մասեր վեր հանեցին Անգղիայից և Սմերիկայից. ընդհանրապէս սեւագոյն և կաշուն սիկ մ'է, յորում կ'ապրին կենդանաբոյսք գնտաբերք (globigerinées) . որք բրածոյ կամ հանքային փինակաւ ալ կը գտուին կառու երկրորդն:

Միջերկրականի յատակն ալ ձիւրալաւաբէն մինչև Ալեքսանդրիա, շատ տեղ չափելով երկու աւազան գտած են, զոր իւրարմէ կը բաժնեն բարձունք ընդ 100-150 արեւել. երկայն. Վրինչի, որք և ինչուան 350 մեդր կը մօտենան ջրոց մակերևութին. ուսկից, ուրիշ կողմ, 'ի դուրս ալ կ'ըլլեն կղզիք, Սիկիլիա, Մալդա, և այլն, և բարձրագոյն կատարին կ'ըլլայ Ետնա հրաբուխ լեռը: Արևմտեան աւազանն, որ է 'ի կողմն ձիւրալաւարի, ընդհանրապէս հարթայատակ է, 2500է 2800 մեդր խորութիւն ունենալով, կակուղ և ցիխոտ: Արեւելեանն՝ Աղբքսանդրի և Մալդայի միջոց՝ աւելի սղէմ է, և խորութիւնն ալ 2000է ինչուան 'ի 4000 մեդր. բայց յատուկի սիկը նման է առաջնոյն: Դիտուած ալ է, որ այս երկու աւազանաց եզերքն ալ ուր որ 350էն ց' 550 մեդր խոր չեն՝ խարակներով և բուստով կազմուած են:

Մինչև հիմա եղած քննութիւնք, ինչպէս վերը ըսածներէն ալ կ'իմացուի, թէ Ստրանդականին և թէ Միջերկրականին մէջ այնքան անհարթութիւն կամ անհաստատութիւն չեղեցուցին՝ որչափ որ կը կարծուէր, երկրիս երեսին նմանցընելով. յանկարծ և շուտ մը ցածէ բարձր անցնիլ չկայ, այլ կամաց և քիչ քիչ, իբրև կանոնաւոր ինն գծով և ոչ խառն 'ի խուռն՝ ոչ գուրի նման խորութիւնք կան և ոչ սեպած և ցցուեալ ժայռք. բսել է որ ծովուն յատակն երկրիս յատակին օրինօք չէ, կամ նոյն զօրութեանց աղբքեցութեան տակ չէ. այլ ուղիւնոս ունի իր տափակ և գոգաձև անկողինը կամ տալարը: Մտադիր քննիչք զայս ալ կը յիշեցնեն՝ որ թէ և ծովու մէջ ջրոյ ուժգին հոսանք կան, այլ շատ խոր չեն

աղբքեր, ապա թէ ոչ հարկ էր որ յպտակն ալաւիօթէին՝ տակն ու վրայ ընէին, ինչպէս որ երկրիս վրայ ժողովեալ ջրոց յատակն կ'ըլլայ: Այնպէս որ կ'ըսէ (Պզպուն Անգլիացի արքունի նաւապետն, (որ շատ քննութիւններ ըրած է Ատլանտականի և Միջերկրականի խորերուն), եթէ օր մ'առնեց ջրերը վերնային, յատակը պիտի երևէր նման Սահարա անապատի, կամ մարգագետնի հիսօսային Սմերիկոյ և Բամբայից՝ հարաւային Սմերիկոյ, որք ըստ կարծեաց գիտնականաց՝ ատենօք մէկմէկ ուղիւնոս էին, կամ ուղիւնոս յառաջ:

Անգղիոյ ուսումնական Արքունի Ընկերութիւնն՝ անցեալ տարւոյն սկիզբը ճամբայ հանեց Չէյքեմօք անուն նաւը, առաջնորդութեամբ Ուայվիլ Թոմսոն (Wyville) գիտնականին, չորս տարուան ժամադրութեամբ, յանձնելով երկրիս շուրջ բոլորը պատել, ամեն կողմ ուղիւնոս խորերը չափել, յատակին կազմուածքը քննել, ջրոց ծանրութիւնը կշռել, Դոցհնդկոյն և ուրիշ հոսանաց երազութիւնն և ընթացքը ստուգել, և մագնիսական քննութիւններ ընել: Շատ հետաքրքրութեամբ կը սպասեն բնասէրք՝ այս նաւարկութեան բերելու խորային գիտելեաց. մենք ալ սպասենք անոնց հետ:

ՉՍՅԱՄՆ ՆՈՐ ՀՈՒԱՆՏՈՑ

Զայլամն՝ որոյ վրայ արդէն խօսեր ենք,¹ թռչնոց այն զասակարգութեան կը վերաբերի, զոր բնապատուիք երազոտն կ'անուանեն, սաստիկ երազուն թացութեանը համար: Զայլամն թռչնոց մէջ ամենէն մեծամարմինն է. սրունքը բարձր, պարանոցն երկայն և գլուխը պզտիկ: Ունի թև, բայց այնպէս տկար և անջօր՝ որ թռչելու ամենեւին չի ծառայեր. և ահա ասոր համար է որ վերնախնամ տեսչութիւնը տուեր է իրեն իբր զէնք զերազունթացութիւն, որով միայն կրնայ ազատիլ